

І. Є. Ярова, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

У статті розглядається еколого-економічна стратегія розвитку регіону на основі формування інтегрованих бізнес-підприємницьких структур у сфері природогосподарювання. Визначено особливості побудови кластерних утворень у сфері лісо господарювання як інноваційної форми розвитку лісового господарства.

Ключові слова: інтегровані бізнес-підприємницькі утворення, природогосподарювання, кластер, стратегія.

Постановка проблеми. Цілеспрямоване та планомірне (програмне) управління сталим еколого-економічним розвитком регіону передбачає розробку та реалізацію науково обґрунтованої системи організаційних, правових, техніко-технологічних, інноваційних, соціально-економічних та екологічних заходів. Можна виділити такі основні взаємопов'язані завдання у сфері регіонального природо господарювання:

1) забезпечення задоволення поточних та майбутніх потреб регіону в енергетичних, водних, земельних, лісових та інших видах природних ресурсів.

2) запобігання процесам забруднення та деградації навколишнього середовища.

3) забезпечення динамічної рівноваги між природними та антропогенними компонентами єдиного природно-ресурсного комплексу

Вирішення цих завдань повинна передбачати еколого-економічна стратегія розвитку регіону. Стратегічні напрями екологізації регіонального природо господарювання повинно розроблятися, плануватися та реалізовуватися спільними зусиллями державних органів влади та представниками приватного сектору, державних підприємств та суспільних організацій.

Таким чином, поступове досягнення стало екологічно збалансованого регіонального розвитку потребує формування інтегрованих бізнес-підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ефективне вирішення міжгалузевих соціально – економічних, еколого-економічних проблем (наприклад, необхідність підвищення екологічної якості водних ресурсів, збільшення лісистості території, комплексної переробки деревини) пов'язується зі створенням кластерних структур у

сфері водного та лісового господарств [1-4]. Взагалі слід сказати, що М. Портер робить акцент на тому, що в умовах глобалізації традиційний поділ економіки на сектори (галузі) втрачає певну актуальність і на перше місце виходять кластери [5]. В «Концепції створення кластерів в Україні» (2008р.) також відмічається, що зростання конкурентоспроможності регіонів та держави має здійснюватись за рахунок впровадження ринкових механізмів, що компенсують різні деструктивні стихійні процеси на основі гнучких форм кооперації, координації та інтеграції спільних дій суб'єктів господарювання [6].

Тут необхідно відмітити, що потребують узагальнення принципи формування інтегрованих бізнес-підприємницьких утворень для вирішення стратегічних завдань екологізації природо господарювання.

Метою статті є дослідження теоретико-методичних основ досягнення стратегічних орієнтирів сталого еколога – економічного розвитку регіону на основі формування інтегрованих бізнес-підприємницьких структур, зокрема, кластерного типу.

Виклад основного матеріалу. Варто відмітити, що *механізм створення інтегрованих бізнес-підприємницьких структур* у сфері природогосподарювання, на наш погляд, є системою організації взаємозв'язаних заходів інституційного, галузевого, регіонального та підприємницького характеру у процесі формування інтегрованого суб'єкта господарювання, що функціонує на основі відповідної організаційно – виробничої структури і системи внутрішньоекономічних і фінансових відносин між його учасниками з метою підвищення конкурентоспроможності об'єднання підприємств-природокористувачів.

Використання кластерного підходу до вирішення регіональних еколого-економічних проблем у сфері природокористування обумовлює необхідність зробити певний акцент на дефініції «кластер». У роботі [7] проведено достатньо широкий аналіз поняття щодо сутнісно-змістовної основи поняття кластерного утворення. І тут треба наголосити на тому, що такі необхідні складові у вирішенні еколого-економічних проблем природокористування як спеціалізація виробництва, процеси комбінування, концентрації, а також об'єднання ділових потенціалів підприємств (організацій) та державних структур, органів влади є необхідною інституціональною, організаційно-економічною умовою реалізації кластерного підходу.

Таким чином, необхідно наголосити на тому, що основні процеси створення інтегрованих бізнес-підприємницьких структур у сфері природокористування повинні включати систему організаційних, економічних, фінансових, соціальних та екологічних заходів на різних ієрархічних рівнях управління: державному, галузевому, регіональному (територіальному), а також на рівні підприємницьких структур (підприємств). З цих позицій інтегровані бізнес-підприємницькі структури, які орієнтовані на коопераційну взаємодію у сфері природокористування можуть мати, на наш погляд, форму кластерних об'єднань. У цьому контексті регіональну політику зі створення інтегрованих бізнес-підприємницьких структур слід розглядати як систему організаційно-економічних відносин між органами державної влади та суб'єктами господарювання з приводу екологічно безпечного, екологічно збалансованого природокористування у контексті підвищення конкурентоспроможності підприємств на основі формування і розвитку об'єднань підприємств-природокористувачів різної організаційно-економічної форми. У цілому під кластером розуміється група географічних взаємопов'язаних та взаємодіючих господарських суб'єктів сфери природокористування, які характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного. Теорія формування кластерних утворень дозволяє визначити *принципові відмінності кластера* у сфері природокористування як бізнес-підприємницької структури від інших територіально-промислових об'єднань таким чином [8]:

1. Кластер являє собою географічно сконцентроване сполучення підприємств сфери природокористування, у тому числі суміжних галузей (наприклад, житлово-комунального, сільського та водного господарств). При цьому виробничий фундамент кластера утворюють крупні конкурентоспроможні підприємства – природо користувачі.

2. Організаційно-економічна форма інтегрованої бізнес-підприємницької структури, як *регіональний еколого-ресурсний кластер* має більш широкий та специфічний склад, який утво-

рюють не тільки виробничі (господарські) суб'єкти, які входять до організаційно-технологічного ланцюга комплексного багатодільового та інтегрованого використання та відтворення природно-ресурсних комплексів (об'єктів, ресурсів), а й необхідні сервісні організації, наукові центри, спеціалізовані банки, навчальні заклади, державні структури, малі підприємства, приватні підприємці та некомерційні організації.

3. Наявність кластера забезпечує більш сприятливий підприємницький та інвестиційно-інноваційний бізнес-клімат у регіональному управлінні еколого-економічними проблемами природокористування.

Передумовами конкурентоспроможності інтегрованої бізнес-підприємницької структури як інноваційної форми у сфері природокористування є локалізація та агломерація господарських суб'єктів об'єднання на певній території, що сприяє:

1. Посиленню цивілізованій конкуренції, що стимулює інвестиційно-інноваційну діяльність у напрямку забезпечення конкурентних переваг на еколого-економічних засадах.

2. Розвитку взаємозв'язків між суб'єктами господарювання в межах організаційно-технологічного ланцюга комплексного багатодільового та інтегрованого використання та відтворення природно-ресурсних комплексів. Це, зокрема, знижує трансакційні витрати шляхом підвищення соціального капіталу підприємств. Джерелом конкурентних переваг в межах внутрішніх господарських відносин кластера є співробітництво, яке базується на стійких формальних і неформальних відносинах (сітьовому співробітництві). Між суб'єктами інтегрованого об'єднання та регіональними органами державного управління потрібно розвивати державно-приватне партнерство [9].

3. Формуванню, накопиченню та розповсюдженню специфічних еколого-економічних знань в якості джерела інновацій (товарних, технологічних, організаційно-управлінських) у певній сфері (галузі) природогосподарювання.

Незалежно від характеру обраної підприємницької стратегії кожним учасником інтегрованої бізнес-підприємницької структури щодо екологічно безпечного поводження природогосподарювання, конструкція їх взаємодії визначається змістом принципів, яких повинен дотримуватися кожен його учасник. Так, наприклад, принципи кластерних взаємодій достатньо широко представлені у відповідних наукових дослідженнях. Так, у роботі [10] запропоновано двадцять сім принципів кластерних взаємодій підприємницьких структур, зокрема, це обмеженість ресурсів, обмін результатами діяльності, обмеженість потенціалу людських здібностей, змагальності, компрімісу, свободи вибору, суб'єктивізму, прагнення до визначеності, асоціативності, ризику,

відповідальності, взаємодії із середовищем, концентрації ресурсів, конструктивної деструкції, креативності або інновацій, диференціала, системної інтеграції, системної самоорганізації та ін. Формування та функціонування лісового комплексу кластерного типу ґрунтується на подібних принципах, зокрема: обмеженості, інтеграції та диференціації ресурсів; розвитку відносин власності; цінності, вільного вибору та компромісу; невизначеності та ризику; раціональності та системного аналізу; відповідальності, взаємодій з середовищем; конструктивної деструкції; інноваційного розвитку; системної інтеграції; системної самоорганізації та ін.[2].

Найбільш характерні *принципи взаємодій суб'єктів інтегрованого бізнес-підприємницького утворення такі:*

1. *Системна інтеграція, кооперація та конкуренція учасників кластерного утворення.* Комплексна та системна інтеграція та кооперація підприємств забезпечує узгодження їх ресурсно-виробничих фінансово-економічних, еколого – економічних інтересів, а також обумовлює отримання ними синергетичного ефекту і, тим самим, сприяє формуванню конкурентних переваг.

2. *Системна взаємозалежність та самоорганізація.* Принцип передбачає стійкі взаємозв'язки (організаційно – технологічні, економічні, фінансові та ін.) між учасниками бізнес-підприємницького об'єднання та містить елементи системної самоорганізації та саморозвитку підприємницьких структур в якості умови інвестиційно - інноваційного розвитку.

3. *Невизначеність та ризику.* В інтегрованій бізнес-підприємницькій структурі різноманітні види виробничої діяльності не можуть бути визначені та сплановані остаточно через необхідність постійного забезпечення свободи усіх його учасників у процесах диверсифікації. Певна невизначеність умов поточного здійснення організаційно-економічних відносин обумовлює ризику кожного із суб'єктів взаємодії, які є наслідком вільного господарювання підприємств.

4. *Інноваційність.* Принцип орієнтований на розробку впровадження та розповсюдження інновацій (технологічних, товарних, організаційно - управлінських, ринкових), пов'язаних з вирішення регіональних еколого-економічних проблем природо господарювання.

5. *Динамічність та збалансованість формування, функціонування та розвитку інтегрованої бізнес-підприємницької структури.* Необхідна також постійна адаптація суб'єктів природогосподарювання до змінних умов зовнішнього середовища. Цей принцип також охоплює структурно – функціональні трансформації бізнес-підприємницького об'єднання за організаційно-технологічними, еколого-економічними, інституціональними параметрами.

6. *Економіко – правова та соціально –*

екологічна відповідальність на різних ієрархічних рівнях управління. Означає дотримання договірних зобов'язань, домовленостей в межах інтегрованих підприємницьких процесів поведінки з відходами, а також соціально-екологічно відповідальної поведінки.

7. *Єдність комплексного інформаційного забезпечення учасників інтегрованого бізнес-підприємницького утворення на основі створення системи моніторингу взаємодій організацій (підприємств) на логістичних засадах [11].*

Аналіз методичних підходів до етапності створення територіально-виробничих комплексів різних організаційно-економічних форм та в різних галузях економіки [1,7,12,13] дозволив процес формування, розвитку і розміщення регіональних інтегрованих бізнес-підприємницьких утворень звести до чотирьох основних етапів:

Етап I. Діагностика факторів та умов, що обумовлюють можливість та необхідність формування регіонального інтегрованого бізнес-підприємницького утворення у сфері природо господарювання. На даному етапі здійснюється загальний еколого-економічний аналіз регіональних проблем природогосподарювання для обґрунтування доцільності та організаційно-економічних можливостей створення інтегрованого еколого-ресурсного об'єднання підприємств. Аналізу підлягають: факторні умови, такі, як географічне розташування суб'єктів природогосподарювання та еколого-ресурсні потоки, природно-ресурсний та екологічний потенціал у рамках адміністративно-територіального утворення, трудові ресурси, інвестиційні ресурси, ринкова та соціальна інфраструктура та ін.; умови, що визначають стратегію резидентів інтегрованого бізнес-підприємницького утворення та конкуренцію (політична стабільність; реальні умови проведення цивілізованих економічних реформ; соціально-економічна, екологічна, регіональна політика; інвестиційна привабливість регіону; система оподаткування; вплив органів державної влади на еколого-економічну діяльність господарських суб'єктів); умови попиту на природно-ресурсну продукцію та екосистемні послуги; споріднені та підтримуючі галузі сфери поведінки з відходами.

Діагностика умов формування інтегрованого бізнес-підприємницького утворення дозволить виявити проблеми, що ускладнюють його організацію на принципах ринкових взаємодій. У кінцевому підсумку має бути визначена мета, розроблена довгострокова стратегія формування та розвитку інтегрованого бізнес-підприємницького утворення. Під стратегією формування та розвитку інтегрованого бізнес-підприємницького утворення слід розуміти систему довгострокових завдань, що взаємозв'язані між собою, і заходів, які забезпечують досягнення цілей розвитку регіонального об'єднання, а також пропорційний та

збалансований розвиток його окремих суб'єктів з мінімальними витратами економічного, екологічного та соціального спрямування.

На даному етапі створюється ініціативна група (ядро майбутньої дирекції інтегрованої виробничої структури), яка здійснює всі організаційні роботи із створення кластерного утворення до моменту підписання засновницького договору (угоди) і формування органів управління об'єднання.

Етап II. Формування організаційно-функціональної структури регіонального інтегрованого бізнес-підприємницького утворення. Даний етап передбачає визначення складу підприємств, організацій - учасників сфери природогосподарювання на міжгалузевій основі. Визначається розвиток комунікацій між учасниками, встановлюється структурно-функціональна основа міжгосподарських зв'язків підприємств.

Однією із важливих задач на цьому етапі є визначення принципів організаційно-функціональної побудови інтегрованого бізнес-підприємницького утворення, до яких можна віднести:

1. Відсутність юридичної залежності, збереження господарської і правової самостійності учасників;

2. Мета та завдання щодо формування та розвитку об'єднання у межах корпоративної стратегії мають бути спільними для всіх його учасників;

3. Єдина система координації діяльності – інтегрований менеджмент усіх підприємств-учасників повинен спиратися на сучасні управлінські технології та інструменти їх реалізації;

4. Спільна корпоративна культура, в основі якої лежать погляди, ідеї, які мають розділитися всіма учасниками інтегрованого бізнес-підприємницького утворення. Тут слід наголосити на тому, що корпоративна культура також визначає всі інші сфери діяльності кластера і будується на таких аспектах: прийнятті і розділенні всіма учасниками встановлених норм, єдиної системи цінностей, зразків поведінки, способів оцінки результатів природогосподарювання; відносинах, що будуються на добросусідстві і згуртованості у вирішенні всіх спірних питань і вирішенні завдань з розвитку внутрішніх і зовнішніх зв'язків; комплексності і технологічній інтеграційній зв'язок;

5. Визначення необхідності участі у створенні кластерних об'єднань місцевих органів влади, некомерційних організацій, екологічних та інших організацій.

При здійсненні спільної виробничої діяльності основною економічною стимул-реакцією інтегрованої структури стають мінімізація витрат та якість робіт, скорочення трансакційних витрат для забезпечення конкурентних переваг або забезпечення рентабельності виробництва.

Формування господарської структури пе-

редбачає розроблення технологічної виробничої схеми функціонування інтегрованого бізнес-підприємницького утворення, розподіл виробничих функцій між учасниками, організацію нових виробництв на основі застосування інноваційних технологій, підприємств. Необхідно передбачати можливість розподілу і координації виробничо-господарських функцій, передачі їх частини іншим потенційним учасникам за рахунок застосування аутсорингового принципу взаємодії.

Спільна діяльність учасниками регіонального інтегрованого бізнес-підприємницького утворення повинна здійснюватися виходячи з можливих правил, до яких, наприклад, можуть належати: єдині технологічні стандарти діяльності (кооперовані постачання, система трансфертних та внутрішніх планово-розрахункових цін) у процесах залучення відходів у виробництво; система загальної та екологічної якості технологічних процесів та продукції (сировини).

Етап III. Формування системи управління та організаційно-фінансове забезпечення розвитку регіональної бізнес-підприємницької структури.

Зміст цього етапу полягає у визначенні організаційно-функціональної структури управління об'єднанням та визначення потенційних джерел фінансування.

Етап IV. Оцінка ефективності та результативності розвитку регіонального інтегрованого бізнес-підприємницького утворення

Даний етап пов'язаний з оцінкою економічної (організаційно-економічної, виробничої), еколого-економічної, екологічної та соціальної ефективності функціонування об'єднання підприємств з метою визначення конкурентних переваг кожного його учасника. Також варто оцінювати і підвищення ефективності регіонального природогосподарювання на засадах сталого розвитку та методології «зеленої» економіки.

Слід зазначити, що створення лісогосподарського (лісового) еколога – ресурсного кластеру - це достатньо нова інноваційна ініціатива в реалізації комплексного та системного підходу до вирішення регіональних еколога – ресурсних проблем лісогосподарювання, які потребують об'єднання організаційних, економічних та фінансових зусиль підприємств різних галузей та місцевих органів влади даного регіону. Органи регіональної та місцевої влади, органи державного регулювання виробничих, соціальних та лісоекологічних проблем повинні забезпечити певну організаційно-управлінську та фінансову підтримку створення кластерного утворення, а також необхідні організаційно-інституціональні умови. Процес формування та розвитку інтегрованого бізнес-підприємницького утворення у сфері екологізації природогосподарювання потребує створення комплексного механізму управління такою структурою [14].

Висновки. Реалізація стратегічних завдань сталого еколого-економічного розвитку регіону повинна базуватися на формуванні та функціонуванні інтегрованих бізнес-підприємницьких структур у сфері природо господарювання, зокрема, кластерного типу. Комплексне та багатоцільове використання ресурсних та екосистемних потоків лісових біогеоценозів на міжгалузевій основі потребує створення лісогосподарського еколого-

ресурсного кластеру як інноваційної форми розвитку лісового господарства. Подальші дослідження доцільно сконцентрувати на структурно-функціональних та організаційних механізмах розвитку інтегрованих бізнес-підприємницьких утворень в реалізації еколого-економічної стратегії сталого розвитку регіону в певній галузі природогосподарювання.

Список використаної літератури:

1. Англичанинов В. В. Развитие промышленных комплексов на основе кластерных образований: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами - промышленность)» / В. В. Англичанинов. – Нижний Новгород, 2009. – 25 с.
2. Мішеніна Г.А. Кластеризація як ринковий інструмент інноваційного просторового розвитку природо господарювання / Г.А.Мішеніна// Соціально-економічна мотивація інноваційного розвитку регіону: монографія [за заг. ред. д-ра экон.наук, професора О.В.Прокопенко]. – Суми: Сумський державний університет, 2012. – С.492-506.
3. Наумов В. А. Экономическая эффективность формирования кластерного образования в нефтегазовом регионе [Электронный ресурс] / В. А. Наумов // Нефтегазовое дело, 2006. – Режим доступа : <http://www.obgus.ru>
4. Хвесик М.А. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, Ю.М. Хвесик, С.М. Демидюк. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010 – 488 с.
5. Портер М. Конкуренція / Портер М. - М.: НД «Вильямс», 2000. – 496 с.
6. Концепція створення кластерів в Україні [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html
7. Іванов Ю.Б. Оцінка стійкості регіональних кластерних структур в аспекті їх ресурсного потенціалу / Іванов Ю.Б., Олійник А.Д. // Вісник Національного університету Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління – 2009. - №640. – С. 101-111.
8. Ярова І.Є. Концептуальні принципи та механізми організаційно-інноваційного розвитку кластерних структур у сфері поводження з відходами / Є.В.Мішенін, І.Є. Ярова, Н.В. Мішеніна, Г.А. Мішеніна //Збалансоване природокористування. – 2014.-№4.-С.28-37.
9. Мішенін Є.Концептуальні засади розвитку механізму державно-приватного партнерства в лісо ресурсній сфері / Є.Мішенін, Г.Мішеніна// Економіст. – 2010. - №12. – С.23-26.
- 10.Костюкевич Д. В. Оценка и организация кластерных взаимодействий предпринимательских структур : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством : предпринимательство» / Д. В. Костюкевич. - Санкт-Петербург, 2009. - 18 с.
- 11.Мішенін Є.В. Екологоорієнтоване логістичне управління виробництвом: монографія/[Є.В. Мішенін, І.І. Коблянська, Т.В. Устік, І.Є. Ярова]; за наук.ред. д.е.н., проф. Є.В. Мішеніна – Суми:ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2013.- 248 с.
- 12.Татаркин А.И. Кластерная политика региона / А.И.Татркин, Ю.Г.Лаврикова // Промышленная политика в Российской Федерации. – 2008. - №8. – С.11-19.
- 13.Шалабин Г. В. Экономические вопросы охраны природы в регионе / Г. В. Шалабин. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. – 169 с.
- 14.Мишенін Е.В. Концептуальні основи формування екологічно орієнтованого механізму управління природохозяйством / Е.В. Мишенін// Економіст.-2012.-№3.-С.59-65.

Ярова І.Є. Еколого-економічна стратегія розвитку регіону на основі формування інтегрованих бізнес-підприємницьких образований

В статті розглядається еколого-економічна стратегія розвитку регіону на основі формування інтегрованих бізнес-підприємницьких структур в області природохозяйствования. Определены особенности построения кластерных образований в сфере лесохозяйствования как инновационной формы развития лесного хозяйства.

Ключевые слова: *интегрированные бизнес-предпринимательские структуры, природохозяйствование, кластер, стратегия.*

Yarova I.Ye. Environmental and economic strategy of the development of region on the base of

formation of the integrated business-entrepreneurial structures

Environmental and economic strategy of the regional development on the base of formation of the integrated business-entrepreneurial structures in the nature economy has been considered in this article. Peculiarities of the cluster structures formation in forestry as innovative form of the forestry development have been determined in the paper.

Key words: *integrated business-entrepreneurial structures, nature economy, cluster, strategy.*

Дата надходження до редакції: 23.03.2015 р.

Рецензент: д.е.н., професор Л. І. Михайлова